

Természetbúvár tábor szervezésének szakmódszertani és pedagógiai szempontú elemzése

OTDK dolgozat
Biológia Szakmódszertani Csoport

készítette:
SÁROSPATAKI BARNABÁS
biológia-kémia és magyar tanár (MA) szakos hallgató

témavezető:
DR. KRISKA GYÖRGY, adjunktus
Embertani Tanszék

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
BIOLÓGIAI INTÉZET

Budapest, 2010

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
1.1 A dolgozat tárgya: a természetbúvár tábor.....	3
1.2 Fő célkitűzésünk a természetbúvár táborok szervezésében.....	4
1.3 Mit írhatunk egy természetbúvár táborról?	5
2. Tervezési előzmények	7
2.1 Korábbi tapasztalatok	7
2.2 A tábor szervezését meghatározó hipotézisek.....	7
2.3 A tábor tervezett programja, a szervezők	9
3. A tábori események.....	12
4. Diskusszió.....	12
4.1 A tábori események elemzése	12
4.1.1 A programterv megvalósultságáról	12
4.1.2 A tervezettségéről.....	13
4.1.3 Az „iskolamentességről”	14
4.1.4 Az ismeretekről és az érzelmi viszonyulásról	15
4.1.5 A csoportalakításról.....	16
4.1.6 A versenyről	17
4.1.7 A népművészetről és hagyományőrzésről	20
4.1.8 A show-élményről	21
4.1.9 A „zsongárkodásról”	22
4.1.10 A fizikai terhelésről.....	23
4.1.11 A becsületjátékról.....	24
4.1.12 A szervező csapatról.....	25
4.2 A célok és előfeltevések vizsgálata	26
4.2.1 A kitűzött célok érvényesülése:	26
4.2.2 A hipotézisek vizsgálata	29
4.3 Táborunk helyzete a magyarországi programkínálatban.....	33
5. További célkitűzések.....	33
5.1 Programtervezési, megvalósítási célkitűzések	33
5.2 Kutatási célkitűzések.....	34
Összefoglalás.....	36
Irodalomjegyzék.....	37
Köszönetnyilvánítás	38

1. Bevezetés

1.1 A dolgozat tárgya: a természetbúvár tábor

Gyerekkorom óta ismert és használt ez a szóösszetétel: *természetbúvár tábor*, s a közelmúltig azt hittem, hogy mindenki számára világos jelentésű. Mikor elkezdtem ezen a munkán dolgozni, meg is lepődtem, hogy ilyen címszóval megközelítőleg sem leltem annyi szakirodalomra, mint az *erdei iskola* szavakkal keresve, s pláne nem annyira, mint *környezeti nevelés* tárgykörében. Ez utóbbiak tehát a bevált terminusok, melyek – én úgy érzem – nem fedik le egészen dolgozatom témáját. De ez utóbbi címszavak ugyanakkor ki is jelölik a helyét a *természetbúvár tábor* fogalmának, vagy legalábbis azt, hogy számunkra mit jelent ez a szóösszetétel.

Ami biztos, hogy természetbúvár táborok szervezésével a környezeti nevelési tevékenységek nagy és összetett halmazában szeretnénk elfoglalni a helyünket. Egy természetbúvár tábor – úgy gondoljuk – kiváló terep arra, hogy a középiskolás korosztályok számára olyan ismereteket, élményeket kínáljon, amelyek segítségével nagy lépést tehetnek előre a környezettudatos élet felé.

A környezeti nevelés történetét, mibenlétét, céljait gyakorlatilag minden témába vágó szakirodalom részletesen tárgyalja, ezekről ezért nem is írok részletesebben. Ezen célokat szolgáló, a természeti környezetben megvalósított programok jól ismert gyűjtőfogalma, a „környezeti nevelés legalkalmasabb terepe” (HORTOBÁGYI (1993), 1.o.) az *erdei iskola*. Joggal merül tehát fel a kérdés, miért ne nevezhetnénk táborainkat erdei iskolának, hiszen számos attribútummal rendelkezik, amivel egy erdei iskola is. A természetbúvár táboraink erdei környezetben megvalósuló 1-2 hetes időintervallumban lezajló, intenzív programok, „színterei a közvetlen, gyakorlatias tevékenységek útján történő megismerésnek” (KOVÁTS-NÉMETH (2010)), elősegítik, hogy a diákokban kialakuljon egy harmonikus kapcsolat környezetükkel, e kapcsolatot számos aspektusában erősítve: a pozitív, felelősségteljes érzelmi viszonyulástól egészen a testkultúrához kapcsolódó összetevőkig.

Viszont nagyban különbözik a természetbúvár tábor egy erdei iskolától abban, hogy nem a szorgalmi időszakban megvalósuló, nem egy egész osztály, vagy több osztály számára kötelező tanulási tevékenység, hanem alapvetően egy nyári, szabadidős tábor. Ebbe a szabadidős tevékenységsorozatba épülnek be rejtett, vagy kevésbé rejtett módon a különböző környezeti nevelési tartalmak. Ezért a program habár *erdei*, de nem igazán *iskola*, hanem „csak” *tábor*. De hogy mégis kiemeljem ismeret és élményszerzési jellegét, mely központi fontosságú, ezért nem elégszem meg az *erdei* jelzővel, hanem *természetbúvárnak* nevezem.

Mindezt összegezve elmondhatjuk, hogy a természetbúvár tábor egy, a környezeti nevelési tevékenységek sorába tartozó, az erdei iskolával szorosan rokon, de annál kötetlenebb szabadidős program.

1.2 Fő célkitűzésünk a természetbúvár táborok szervezésében

Látható tehát, hogy a természetbúvár táborok szervezésével valamiféle iskola és szabadidő „közöttiséget”, vagy még inkább az iskolai célokat szolgáló szabadidős program tervezését szeretnénk megvalósítani.

Egyik oldalról nagy pedagógiai feladat egy fakultatív programba hatékony mennyiségű és minőségű oktatási, nevelési tartalmat „belecsempészni”. Úgy kell megtölteni tartalommal a tábor eseményeit, hogy azok továbbra is megőrzik egy kötetlen, felszabadító tevékenység benyomását.

Ugyanakkor, a másik oldalról tekintve a „közöttiség” problematikáját, az oktatási tartalmakat szeretnénk valóban rejtetten, szabadidős programmá alakítva megvalósítani. Próbálunk nem beleesni abba a hibába, hogy ha ismeretközlési célja van egy programnak, akkor egyből azokhoz a viszonylag szigorúbb, „iskolás” keretekhez, módszerekhez nyúlunk, amelyeket automatikusan társítunk az ilyen jellegű tevékenységekhez.

Szeretnénk tehát nem pusztán beleágyazni az „iskolás” tevékenységeket a tábori tevékenységek közé, hanem a szakmai programokon belül is megpróbálunk eltávolodni az iskolában megszokott helyzetektől – az erdei iskoláknál is jobban.

Nehéz pontosan körülírni, miben is áll, hol érhető tetten ez az eltávolodás. Kissé profánul, de talán szemléletesen kifejezve a helyzetet: semmilyen szempontból nincsen „iskolaszaga” a szakmaibb jellegű programoknak sem. A természetbúvár tábor egy olyan határmezsgyén helyezkedik el, ahol az elgondolások szintjén, „papíron” egy megtervezett program lebonyolítása zajlik, óráról órára beosztva, a megvalósulás szintjén viszont egy egybefüggő szabadidős élményként tapasztaljuk meg, melynek „beosztottsága” legfeljebb utólag érzékelhető.

A fenti két irányból megfogalmazott „közöttiség” szemléltetésére, tételesen áttekintek néhány konkrétabb jellegzetességet, amelyben a természetbúvár táboraink különböznek az erdei iskoláktól:

- Bár a programok a szervezés szintjén alaposan megszerkesztettek, céltudatosak, megvalósulva mégsem idézik egy iskolai program (akár erdei iskolai program) kötött rendjét. Ugyan van napirend, ami elég jól meg is valósul, mégis ez csak valamiféle laza keretként érződik, egy szabadidős program tartalmas eltöltésének.

- A programok jellege nem idéz iskolai helyzeteket. Nincsenek olyan feladatok, vagy ismeretszerzési alkalmak, amelyek egy iskola hangulatát magukkal hoznák. Nincsenek feladatlapok, írott tananyagok, előadások, stb.
- A csoportok szervezése illetve szerveződése spontánabb. Az iskolában megszokott csoportszervező szabályok hiányoznak, az iskolában megszokott csoportok, osztályok szabadon átrendeződnek
- Az időpont egyértelműen nem iskolai programot idéz, nyáron valósul meg, továbbá teljes mértékben fakultatív.
- Összességében a táborokban nincs meg az az oktatási intenzitás, mint egy erdei iskolában. A környezeti nevelési célok sokkal rejtettebben, nem olyan módszeresen nem olyan körülírhatóan (viszont szerintünk ugyanolyan hatékonyan(!)) valósulnak meg, mint egy erdei iskolában.

Mint a fenti gondolatokból is látható, az iskolai lét sajátosságaival helyezem szembe a tábori időtöltést. Ezzel nem az iskolai tevékenységekkel kívánok szembehelyezkedni, hanem csak azt szeretném illusztrálni, hogy bár megjelennek szakmai tartalmak, ezeket a részeket sem igazán nevezhetjük iskolai (akár erdei iskolai) tevékenységeknek.

Összefoglalva az eddigieket, célunk tehát, hogy a természetbúvár tábor fakultatív programjában minél több, az erdei iskolai oktatás-nevelési tevékenységhez hasonló elem megjelenjen, viszont óvakodnánk ezen elemek sztereotipikus, „iskolás” formáitól, és ezért a szakmai programokat a szabadidős programkeretbe illeszkedő „iskolamentes” formába átalakítva kívánjuk megvalósítani.

Ezzel egy újszerű irányt képviselünk, mely szerintünk igen hatékony abban, hogy a diákok a környezeti nevelésben ne „csak” ismereteket és élményeket kapjanak, hanem kialakítsunk a környezeti nevelés céljaként megfogalmazott szabadidő eltöltési magatartásformákat. A természetbúvár táborokon résztvevő diákok egy önállóan is megvalósítható, tartalmas, aktív, ismeretszerző és élménykereső, mindemellett környezettudatos, környezetharmonikus életvitelhez kapnak mintákat. Ezt szeretnénk elérni az erdei iskolák és az erdei táborok céljainak, módszerinek és előnyeinek ötvözésével

1.3 Mit írhatunk egy természetbúvár táborról?

Ebben a dolgozatban szeretném módszeresen összefoglalni mindazt, amit a természetbúvár táborok szervezésével kapcsolatban megtapasztaltam, összegyűjtöttem, továbbgondoltam és rendszereztem magamban. Próbálok valamennyire elszakadni ezen mondatokban is érződő személyességtől, és általános tanulságokat és igazságokat

megfogalmazni, ugyanakkor tudjuk, ez ebben a tárgykörben meglehetősen nehéz, másrészt a témától idegen is.

A dolgozat középpontjában a 2013 nyarán, az újpesti Babits Mihály Gimnázium tanulói számára szervezett természetbúvár tábor áll. Először ismertetném e tábor megszervezésének tapasztalati előzményeit, és összefoglalom (a részben ez előzményekből következő) hipotéziseimet, melyek meghatározták a 2013-as tábor megszervezését. Ezután következik a tábor megtervezésének bemutatása, majd maga a „kísérlet”, a tábor részletező leírása. A dolgozat második felében a tábori eseményeket elemezve, a szakirodalom tükrében is megvizsgálva, elvégzem hipotéziseim vizsgálatát, áttekintem az új felismeréseket, majd megfogalmazom kritikáimat, kijelölöm a további vizsgálódás irányait.

2. Tervezési előzmények

2.1 Korábbi tapasztalatok

A Babits Mihály Gimnáziumban diákként eltöltött nyolc év táborélményei meghatározóak voltak számomra, olyannyira, hogy most, hogy reményeim szerint hamarosan pedagógusként fogok dolgozni, kiemelten foglalkoztat az, hogy hasonló, legalább ilyen maradandó élményeket nyújtsak én is diákjaimnak. Mindez a táborszervezés, elsősorban is a természetbúvár táborok szervezésének módszertani és pedagógiai céljai, kérdései felé irányította figyelmemet az elmúlt években egyre hangsúlyosabban.

A gimnázium táborainak rendszeres résztvevőjeként egyre inkább bekapcsolódtam a szervezési feladatokba is. A táborok, melyekbe „bedolgoztam” nagyrészt nem természetbúvár táborok voltak (túratábor, gólyatábor), sőt az utóbbi két évben nem is csak gimnáziumi keretekben zajlottak (egyetemistáknak néptánc-tábor), de ezek is fontos tapasztalatokat jelentettek tartalmas és értékközvetítő tábori programok szervezésében és lebonyolításában, egy tábor résztvevőivel való hatékony, együttműködő tevékenységben, egy maradandó „élménycsomag” megtapasztalására alkalmas atmoszféra kialakításában.

Kifejezetten természetbúvár tábor szervezésére vonatkozó tapasztalati előzménynek elsősorban egyetlen, a jelen dolgozatban részletesen bemutatott táborhoz nagyon hasonló, az újpesti Babits Mihály Gimnázium tanulói számára, az én kezdeményezésemre szervezett, az Őrségben, 2009-ben megrendezett tábor tekinthető. Korábban is vettem részt a gimnázium természetbúvár táborában (2006-ban, a 2009-es is ennek „remake-je” volt), de ebben a 2009-esben már – legalábbis elvileg – „teljes jogú” szervezőként vettem részt. Sok jó, sok kevésbé jó, de mindenképpen hasznos tapasztalattal gazdagodtam, melyeket most itt egyben nem részletezek, de a dolgozatban több helyen egyet-egyét ismertetek majd, erre a bekezdésre hivatkozva.

Mindezen tapasztalati előzményekből táplálkoznak azokat az előfeltevések, melyek meghatározták 2013-as táborunk megszervezését.

2.2 A tábor szervezését meghatározó hipotézisek

Őszintétlenség lenne úgy beállítani, mintha az alábbi hipotéziseket tételesen megfogalmazva és áttekintve láttunk volna neki táborunk megszervezésének. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ezeket az alapelveket csak utólag találtuk volna ki. Ezen elvek, ha nem is explicit módon, de alapvetően meghatározták a szervezés folyamatát, ritkábban

kimondatlanul, gyakrabban azonban a szervezés során elhangzó diskurzusokban megfogalmazásra is kerültek.

Az is igaz: a tábort többen szerveztük, és közös előfeltevésinket most az én szemüvegemen keresztül nézve mutatom be. Nézeteink azonban gyakorlatilag azonosak voltak, nem volt szükség egyezkedésre ahhoz, hogy teljesen azonos irányba induljunk a tábori program kialakításában, így egyoldalú bemutatásom nem olyan torzító, mint esetleg lehetne más esetben.

Mindezeket figyelembe véve, az alább leírtak nem tekinthetők „igazi” hipotéziseknek, hiszen a leírásuk retrospektív, és a tábor nem módszeresen ezek alapján szerveződött. Viszont az igaz, hogy rejtetten mégiscsak kiindulópontjaiul szolgáltak tevékenységünknek, ezért a táborszervezés alapos bemutatásából nem hagyhatók ki.

További előnye az alábbi összefoglalásnak, hogy gyakorlatban mutatja be, milyen hasznos lenne, ha nem csak céljainkat fogalmaznánk meg egy ilyen nagyszabású program szervezésekor (sokan ugyan ezt sem teszik meg, mi igen, lásd alább), hanem reflektálnánk céljainkat meghatározó véleményünkre, megközelítésmódunkra is.

Következzenek tehát hipotéziseink:

1. A fakultatív rendezvények tevékenységei igen hatékonyak, mivel a résztvevő tanulók szabadságélménye meghatározó abban, hogy mennyire lelkesen, aktívan vesznek részt, illetve hogy az átélt élmények mennyire hagynak mély nyomot bennük.
2. Ha nem kifejezetten egy osztály összekovácsolása a cél, akkor érdemes egy tábort a teljes gimnáziumi korosztály számára szervezni. Ez egyrészt lehetővé teszi az osztályban perifériára szorult tanulók számára, hogy kapcsolatokat építhessenek, másrészt a „nagyok” példamutató és csoportszervező ereje mindenfajta pedagógusi nevelő erőnél erősebb tud lenni, és ha mindig minden korosztály képviselteti magát, a szokások, hagyományok és értékek fennmaradása a felnövekvő korosztályok által „magától” biztosított.
3. A tábor helyszínére legalkalmasabb egy lakott településtől lehetőleg távol eső, erdőhöz, természethez közeli helyet választani, hogy a résztvevőknek valóban ne legyen más választása, mint önkéntelenül is közvetlen kapcsolatba kerülni a természeti környezettel, és a civilizációs hatásokat, ezt a természet érzékelését zavaró zajt minél inkább hátrahagyni.
4. A tábori program zsúfoltsága jó. Előnyös, ha a teljesen szabadon eltöltött idő kevés. Ez megfelelő programok esetén nem teher a gyerekek számára, hanem éppen ellenkezőleg: kulcsa az élvezetes tábori tevékenységek biztosításának.

5. A verseny, az esetleges konfliktusok megelőzésével, illetve helyes kezelésével szükséges és ajánlott része a programoknak, mely növeli a tevékenységek színvonalát. A vesztesek kudarcélménye megelőzhető, illetve orvosolható.
6. Ha körültekintően és differenciáltan, ámde alaposan leterheljük a gyerekeket szellemileg és fizikailag egyaránt, az sikerélményt, pozitív élményeket hoz, és kialakítja az igényt az aktív életvitelre, a testmozgás szeretetére nevel.
7. A programok lebonyolításában nagy teret kell adni a spontaneitásnak. Minimális, de alkalmas keret biztosítása esetén a természeti helyszín önmagában rengeteg megragadható lehetőséget kínál, melyek spontaneitásban rejlő erejével a legjobban megtervezett program sem tud versenyezni.
8. A természetbúvár táborok alkalmasak arra, hogy a kiadott feladatok – kis túlzással mondva – ne legyenek didaktikusak. A célvezérelt, „alulhatározott” feladatok sokkal élvezetesebb munkafolyamatot, kreatívabb végeredményt szülnek.
9. A környezeti nevelést szolgálhatják a természetben megvalósuló, de a természeti környezethez nem módszeresen kapcsolódó programok, úgymint: túrák, számháború, tájékozódási verseny, kézműves programok, táncház.
10. A 7-9. pontokban megfogalmazott sajátosságok alkalmasak a későbbi önállóság kialakítására. Az idősebb korosztályoknál szabadidejük eltöltésében a természetközeli programok önálló szervezésének igénye és lehetősége is felmerül, maguk fogják keresni és megvalósítani ezeket a programokat.

2.3 A tábor tervezett programja, a szervezők

A természetbúvár tábor technikai feltételeinek megteremtéséről nem írnék bővebben, ezek olyan alapvető szervezési feladatok, melyek kisebb tervezési készséget és előrelátást igényelnek, ezen túl nem jelenthetnek problémát

A helyszín kiválasztása már másfél évvel a tábor időpontja előtt megtörtént, ekkor már másodszor voltunk ott tájfutó edzőtáborban, és megállapítottuk, hogy természetbúvár tábor megvalósítására a helyszín, nevezetesen az Északi-Bakonyban található Vinye település különösen alkalmas. Alig néhány házból áll, a természeti környezet közvetlenül körülveszi, változatos élőhelyek találhatók a környéken, ezen túl is minden alapvető technikai feltétel (étkezés, közlekedés, sportolási lehetőség, stb. adott.) Mindezek tükrében a tábor programtervét 2012 októberében elkészítettem, mely a *Függelékben (I. melléklet)* olvasható.

A tábor előtti hetekig időközben felmerült ötletek fényében újabb programterv alakult ki. Ez az a programterv (*Függelék, II. melléklet*), amit a tábor elején is a falakra kifüggesztettünk. Érdeemes megfigyelni, hogy a 2012-es tervhez képest a programpontok elrendezése változik, de a lényeg ugyanaz marad. Nehéz megmagyarázni (így hát nem is fogom) azt a „belső poén” özőnt, amelyet e program tartalmaz. De talán visszaadnak valamennyit abból a sajátos, humoros szokásokkal tűzdelt programból illetve abból az ötletes nyelvi közegből, amely meghatározó háttérül szolgál a tábornak. Szerintem ez nagyon fontos.

A sajátos szóhasználatot részben magyarázza – talán kitalálható – hogy a korábbi táborok nagyobb részétől eltérően, végül kitaláltunk egy keretjátékot a programhoz, mégpedig, hogy nyolc nap erejéig átlényegülünk bakonyi betyárokká. A programok „tálalását” ebben a keretben valósítottuk meg.

Mint a *Függelékben* látható, a 2012-ben tervezett programok nagy részét meghagytuk, hála annak, hogy sikerült majdnem mindenkit megnyerni, akit szerettünk volna, hogy része legyen a szervezői stábnak. A különböző célok megvalósításában kompetens személyek alapvető kulcsát képezik a program sikerének. Alábbiakban címszavakban ismertetném főbb, a táborszervezés szempontjából fontos attribútumaikat:

- **Antal István:** A tábor fő szervezője, biológia-kémia tanár, megnyerő személyiség, amatőr tájfutó
- **Szabó Bors:** Túraszervező, barlangász, a tábor egyes számú tekintélyszemélye és logisztikusa
- **Szokol Dávid:** Erdőmérnök hallgató, ezermester
- **Sáropataki Miklós (Patyus):** Biológus, rovarász biológiatanár végzettséggel is, a környezeti nevelésben járatos
- **Fazekas Judit (Picur):** Biológus, népi játszóház vezető és viseletkészítő
- **Nemcsics Kinga:** Népi ének tanári hallgató
- **Mets Zsuzsanna:** Antal István felesége, anyáskodó, gondoskodó
- **a szerző:** kb. ugyanazokkal a tulajdonságokkal, mint Antal István

A programtervet megnézve is már sejthetjük, de a tábor programjának leírásánál még világosabbá válik, ebben a csapatban mindenkinek megvan az a szerepe, amit csak ő tud igazán ellátni és ő kiválóan. A programot magunkra írtuk.

Jogosan merül fel a kérdés, mekkora szerepem volt a tábor szervezésében és lebonyolításában nekem. Részben ennek megválaszolására igyekeztem következetesen egyes

illetve többes számot használni, de a pontos feladatköröm a dolgozat „szerzői énjének” viszonylagos visszavonultsága miatt talán a továbbiakban sem igen derül ki, ezért itt térnék ki ennek tárgyalására. Mint fentebb említettem, a 2009-es tábor első számú kezdeményezője voltam, innen számítható a gimnázium természetbúvár táborainak szervezésében egyfajta erőteljesebb jelenlétem. A tábor „arca” természetesen a vezető tanár: Antal István, ám szó sincs róla, hogy én mellette afféle kisegítőként háttérben tevékenykedtem volna. A helyszín kiválasztásában, a tábori előkészületekben is már számos feladatom volt, sőt, az előzetes, 2012-es programtervet, mely alapjául szolgált a tábornak, egyedül én dolgoztam ki. A szakmai programok innovatív fejlesztése már 2009-től kezdődően jórészt az én érdemem, illetve a nem szakmai programokban is sokat tettem hozzá a korábbi „receptekhez”, csak egy példa erre az alternatív számháborús szabályok kidolgozása. A programok jelentős részét én készítettem elő és én bonyolítottam le, néhány példa erre: a vetítős játék, az éjszakai biciklitúra, a tájékozódási verseny pályakitűzése, és a pontok telepítése, szakmai ismeretek közvetítése a forgószínpad programban, az idegenvezetéshez a terepfelosztás, a táncház megszervezése és a táncok tanítása, stb. Továbbá fontos megjegyezni, hogy a táborszervező csapat fele az én ismeretségem révén csatlakozott a programhoz.

Visszatérve a programtervekhez (*Függelék I-II. melléklet*), látható, hogy a 2012-es tervhez képest két programot hagytunk el, egyik a madárgyűrűzés, mivel a madarász ismerős sajnos nem ért rá végül, másik a nemezelés és langallósütés, amelyekre pedig a hely nem bizonyult alkalmasnak. Ez utóbbi helyett viszont beterveztünk egy közös bográcsozást, ami egy új ötlet volt, s majd láthatjuk, milyen eredménnyel valósult meg.

A tábort megelőző hetekben, napokban megtörtént az utazás megszervezése, mikroszkópok, határozókönyvek, projektor, kézműves alapanyagok és további (a program ismeretében magától értetődő) kellékek beszerzése, elpakolása. Ezen túl – tekintettel a keretjátékra – információkat, képanyagokat és népdalokat gyűjtöttünk híres betyárokról, beosztottuk a csapatokat...

Egyszóval felkészültünk a tábor megkezdésére.

3. A tábori események

A tábor összességében sikeresen megvalósult. Élménydús és igen színes programot biztosítottunk, bizonyára a legtöbb gyerek életre szóló, maradandó élményekkel tért haza.

Jelen dolgozat tartami részébe nem fér bele a tábori program részletező leírása, így ez a *Függelékben (III. melléklet)* olvasható számos fényképpel illusztrálva. A tábori program leírása nagyrészt mellőzi az elemző, szakmai szempontú magyarázatokat, sőt helyenként egyenesen informális stílusra váltok át. Céлом ezzel, hogy legalább kis részét visszatükrözzem a tábor hangulatának, megpróbáljam hitelesen bemutatni az ott történeteket. Úgy vélem ez a „komolytalanság” fontos a teljes kép kialakításához. Ugyanakkor a lényegi információkat az elemzés tartalmazza, mely értelemszerűen nem képezheti a Függelék tárgyát. A tábori program leírásában hivatkozom mindazon szakmódszertani megoldásokra, melyeket a tábor folyamán alkalmaztunk, s melyek közül a komplikáltabbak leírása szintén a *Függelékben* olvasható.

Mindezek alapján a tábor szakmai elemzését az ezután következő fejezetekben fogom elvégezni.

4. Diszkusszió

4.1 A tábori események elemzése

Az alábbiakban különböző témákra osztva, nem feltétlenül fontossági sorrendben tárgyaljuk a táborral kapcsolatban megfogalmazott gondolatokat, végezzük el ezek elemzését a tábori események tükrében.

4.1.1 A programterv megvalósultságáról

A tábor előtt készített programterv kb. 90%-ban megvalósult. Szükséges volt azonban, hogy bizonyos helyzeteket rugalmasan kezelve tudjunk változtatni eredeti elképzeléseinken, a megvalósuló helyzet fényében.

Tételesen a következő változások történtek:

Kellő idő, vagy energia hiányában elmaradt a vízimalom építés, illetve a forgószínpados programból a méhekkal kapcsolatos állomás és a lágyszárú határozás (utóbbi nagy kár, mert az idegenvezetésre való felkészülésben sokat segített volna).

Jelentősen módosult az éjszakai kerékpártúra is, csak két kisebb létszámú éjszakai bicikilizés, illetve csillagnézés valósult meg.

Mivel az idegenvezetésre alkalmas terepet csak a tábortól messzebb találtunk, ezért változott a túrákhoz kapcsolódó programok elrendezése. Az idegenvezetési terepek kiosztása, a számháború és a tájékozódási verseny is túrákba beágyazva valósultak meg, azok a túraprogramok pedig, amelyeknek nem volt önmagán kívüli célja, azok elmaradtak.

Az utolsó napi Veszprémbe tekerés nehézségét felmérve, a táborzárót előrehoztuk az utolsó előtti napra, s részben emiatt, részben az idegenvezetési terepek távolsága miatt, a keddi programból kimaradt a túra.

(Még egy apró, praktikus változtatás, hogy a gátépítés nem a Hódos-érnél történt (mivel nem volt benne víz) hanem a Cuha-pataknál.)

Összességében úgy vélem, hogy egy, a programtervhez hű, és tartalmas tábor sikerült megvalósítani, hiányosságok persze így is voltak, de ezek egy másik fejezetben olvashatók.

4.1.2 A tervezettségéről

A természet szervező erejéről

A tábor programjának tervezése során meghatároztunk magunknak célokat. Ezen célok figyelembevételével sok mindent megterveztünk, gondot fordítottunk számos apróságra is, viszont esetleg hiányérzetet kelthet az, hogy a *Függelék* nem hemzseg a pontos előadásvázlatoktól, a munkalapoktól, feladattervektől, stb. És valóban, a különböző, környezeti nevelés szolgálatában álló programokat nem dolgoztuk ki az utolsó részletekig, a szándékok helyenként vázlagszerűek (vö.: PALMER (1998), 126.o.).

Érdemes azonban azt szem előtt tartani, hogy ez a megtervezetlenség semmiféle fennakadást nem okozott a program lebonyolításában, sőt a tábori események izgalmasak, változatosak és nem utolsó sorban környezeti nevelő erővel bírók voltak. Mindezt nem magunknak köszönhetjük (LEHOCZKY (1999), 122.o.), hanem a tábori környezet sajátosságaiból adódik. Kilépve a természetbe egy olyan változatos, *dramatikus közeg* (LEHOCZKY (1999), 127.o.) fogad bennünket, ami szükségtelenné teszi azt, hogy konkrét, előre lefektetett tevékenységek forgatókönyvét kövessük. Egyszerűen csak nyitottnak kell lenni a lehetőségre, és azt megfelelő rugalmasság és szakmai tudás birtokában minél jobban kihasználni (vö. HORTOBÁGYI (1993) 43.o.; LEHOCZKY (1999), 123.o.; DÓRA (2005)).

A természet magától fog feltárulni előttünk, s ezt az „önkéntességet” a gyerekek is észreveszik, vagy legalábbis tudat alatt megtapasztalják: nem kell erőlködnünk, a természetben maguktól jól mennek a dolgok.

A spontaneitásról

Nemcsak az az előnye a természeti környezet sokszínű adottságaink, hogy nem kell annyit tervezni, hanem az is, hogy e tervmentességből adódó spontaneitás is már önmagában nevelő értékű, és vonzalmat keltő lesz.

Nevelő értékű abban, hogy szemlélteti a természet és a biológiai (de nem csak a biológiai) folyamatok szerteágazó, beláthatatlan, és mégis összerendezett nagyszerűségét. Ugyanakkor ez az a nagyszerűség, ami felkelti a vonzalmat a természet iránt, és ezzel a legalapvetőbb környezeti nevelési célt valósítja meg: interiorizálttá teszi a környezetünkhöz való felelősségteljes viszonyulást.

4.1.3 Az „iskolamentességről”

A fenti gondolatokkal összefügg az „iskolamentesség” kérdése is, külön érdemes körüljárunk a spontaneitás ezen aspektusait.

Önmagában az, ha nincs „túltervezve” a tábor, ha a természeti környezet megfigyelését, megismerését szolgáló programok nem idézik közvetlenül iskolai feladatok végrehajtásnak élményét, az sokat számít a diákok hozzáállása szempontjából. Persze aki eljön természetbúvár táborba, az nyilván leköthető egy biológia óra „szagú” programmal is. De akarva-akaratlanul is az, ha itt valami közvetlenebb, igazibb, kevésbé iskolaszerű, ezért (és nem csak ezért) újszerűbb események zajlanak, az valóban mély és személyesebb motivációkat kelt. A legtöbb iskola sajnos kialakítja azt a reflexet, hogy amiről ott szó van, az lehet érdekes, lehet figyelemre méltó (jó esetben), de valamiféle, a diákokon kívül álló ismeret. Ha itt máshogyan, spontánabban, önmagából következően találjuk a dolgokat, akkor sokkal könnyebben eljuthatnak a diákok arra az érzésre, hogy „Igen, ez rólam szól! Valós helyzetekkel, valódi problémákkal foglalkozunk!” (PALMER (1998), 116.o.).

Továbbá részben e benyomás kialakulása által, részben pedig pusztán a program (látszólagos) kidolgozatlansága miatt az idősebb korosztályban felmerülhet: „Ez rólam szól, alpból érdekel, és tulajdonképpen nem olyan bonyolult megvalósítani... Hát akkor miért ne csinálhatnám magamtól? Van rá vágyam, lehetőségem és eszközöm is, hogy egy természetbúvár tábor programját magamnak megvalósítsam, hát akkor csináljuk!” Legyen szó akár csak egy önálló kirándulásról, de akár egészében a környezetharmonikus életvezetésről, fel kell ismernie a gyerekeknek, hogy ez a mindennapok valóságában fellelhető, működő minta (LEHOCZKY (1999), 66.o.).

Egy erdei iskolában, hiába érzi jól magát a gyerek, hiába tanul sokat, hiába kerül közeli kapcsolatba (természeti) környezetével, érthető módon nem jut könnyen arra a

következtetésre, hogy ezt a kapcsolatot maga is fenntarthatja, hiszen az a mód, ahogy megtapasztalta a természeti környezetet, az nem ismételhető meg saját erejéből, hiszen senki nem fog erdei iskolát szervezni magának. Ez utóbbi állításokat a gondolatmenet megtámogatása céljából magától értetődő módon nem tudjuk a tábori tapasztalatok alapján igazolni, az viszont megemlítené, hogy a dolgozat szerzője éppen a fenti módon kezdett egy tábor után saját kirándulásokat szervezni.

Tovább folytatva a spontaneitás és az „iskolamentesség” előnyeit még fontos megemlítenünk azt, hogy az oktatásban bevált (és hasznos) tantárgyak keretében megvalósuló tanulás szétbontja azt a fajta holisztikus megismerési módot, amely első közelítésben az ember (és főleg a gyerek) megismerési igényét leginkább kielégíti. A világot teljes egészében szeretnénk átlátni és megérteni, de az esetek többségében a jelenségek alapos vizsgálata nem valósítható meg ilyen szemlélettel. Viszont egy természetbúvár tábor eseményeinél éppen ez a tantárgyköziesség (MONROE (1994)), ez a holisztikus megközelítés a legcélravezetőbb (LEHOCZKY (1999), 72, 81.o.), ami egyrészt újszerű, összegző tudás közvetítését, másrészt élményszerű megismerési folyamatok lezajlását teszi lehetővé.

Minél több tevékenységet bújtatunk terveink „kényszerzubonyába”, annál inkább bekorlátozzuk őket egy izolált ismereti rendszerbe, megghiúsítva ezzel a nagyon is kíváncsi holisztikus szemléletmód érvényesülését.

4.1.4 Az ismeretekről és az érzelmi viszonyulásról

A szervezettségről szóló fejezethez kapcsolódva felmerül a kérdés: ebben a nagy spontaneitásban hogy kapnak a gyerekek rendezett tudásanyagot, ismerteket, melyek alapvető összetevői a környezeti nevelésnek (MONROE (1994)).

A válasz kis túlzással az, hogy sehogyan. E válasz jogosságát azzal igazolhatjuk, hogy a környezeti nevelés egy olyan célt tűz ki maga elé, ami a középiskolai korosztály számára, fejlődéslélektani sajátosságaikból kifolyólag elérhetetlen. A környezeti nevelés során kialakítandó környezetharmonikus életérzés, illetve a kollektív (gyakorlatilag az egész világra kiterjedő) felelősségtudat és változtatási igény meglehetősen távol áll egy serdülő individualista, önmagát megismerni akaró lelkivilágától.

A megfelelő környezettani, gazdasági és társadalomtudományi ismeretek természetesen nagyon fontosak egy olyan ember számára, akinek már ezekre az alapokra valóban van mit építeni a környezettudatos szemlélet kialakítása során. De egy kamasz számára e tudásanyag üres, persze megérthető, de konstruálhatatlan és felejtésre ítélt gondolatok halmaza.

Viszont érzelmileg fogékonnyá tehető a természeti környezettel kapcsolatos azon *hozzáállásra és értékekre*, melyek a környezeti nevelés összetevőit szorosan összekapcsolják (PALMER (1998)). Már az ókori retorika is tudta: az érzelmekre hatni sokkal hatásosabb, mint az észre. A környezeti nevelés élménypedagógia (LEHOCZKY (1999), 77.o.). Nem okos dolgokat kell tanítanunk, hanem a természet szeretetét, a természet iránti vonzalmat kell kialakítanunk a tábori programokon keresztül. Azok megmaradnak és dolgozni fognak a diákokban (vö. TOMPA (2004), 17.o.) addig, amíg meg nem érnek egy valóban környezettudatos szemlélet gyakorlására. Több ismerősöm példáján is tapasztaltam: ha már ott hajt bennük ennek a csírája, a szükséges ismereti háttérrel maguktól fogják megszerezni.

4.1.5 A csoportalakításról

Ebben a táborban (mint általában a gimnáziumban mostanában rendezett táborokban) nehézséget jelentett az a tény, hogy egy 3-4 év időtartamban folytonossági hiány jelent meg az újoncok közösségben való megszilárdulásában. Ez már évekkkel ezelőtt is érezhető volt, de most, hogy ez a „hiány generáció” felnőtt, most még problematikusabb. Nincs, aki átvegye a stafétát az öregdiákoktól, akik még egy-két éve túlkorosként is betöltötték a csapatfőnöki,

1. kép
A Zsiványok csapata jól szemlélteti a tábor koreloszlását

példamutatói, rangidős szerepeket, de most már ők is (teljesen természetesen) elmaradtak.

Volt ugyan a táborban több végzős, de közöttük viszont a többség újonc volt, akik most voltak először ilyen táborban.¹ Semmiféle helyzetben nem könnyű a tábor összes résztvevőjét úgy szétosztani, hogy minden csapatban minden szerep jól be legyen töltve, és a csapat egy egész táboron keresztül jól funkcionáljon, de ilyen körülmények között ez különösen nehéz volt.

Ráadásul a különböző versenyhelyzetek az esetleges

¹ Érdekes különben, hogy az ilyen természetbúvár táborokban kiemelkedően sok képviselője van a paradox „újonc-végzősök” halmazának.

különbségeket folyamatosan felnagyítják. A fentebb már említett 2009-es tábor jó példa volt erre. Az elején vesztes csapat végig egyre demotiváltabb, és így örök vesztes maradt... De ez már átvezet minket a verseny szükségességének tárgyalásához.

A csoportoknak, ha már kialakítottuk őket, fontos, hogy eszközöket adjunk arra, hogy hamar csoporttá formálódjanak. Erre alkalmaztuk módszerként az odaúton, a vonaton a különböző ismerkedő, irányított beszélgetéseket. De ilyen tud lenni egy látszólag nonszensz feladat végrehajtása is, mint amilyen például a gátépítés. Túl a természeti környezetben való tevékenykedés áldásos hatásán (ld. később), ha valóban meggyőző a gátépítés feladatának „komolysága”, remek formálója lehet a csapatok összetartásának, feladatmegosztásuk kialakulásának, mint együtt végzett, összehangolt munka.

4.1.6 A versenyről

A győztesekről és a vesztesekről, a kiegyenlítettségéről

Az hogy ezekben a táborokban a csapatok között verseny van, az sokáig természetes dolognak tűnt. Sok szakirodalom beszél azonban arról: hogy a verseny rossz hatással van összességében a teljesítményre. Mindig vannak vesztesek, így törvényszerűen egy versenyhelyzetre épülő pedagógiai szituáció mindig szül kudarcokat.

Ezen gondolatok hatása érezhető a 2012-es programterven, amelyben olyan bonyolult módszerek kialakításának igénye jelenik meg, melyekkel a versenyhelyzet éle tompítható a csapok folyamatos kiegyenlítésével, illetve keverésén keresztül a sikerek „szétosztásával”.

A tervben szereplő ötleteket, részben bonyolultságuk miatt, nem alkalmaztuk. Az alapgondolatot azonban megőriztük, nevezetesen a „sikert hozó emberek mozgatásának” koncepcióját, mégpedig a következőképpen:

Ebben a táborban is hamar kirajzolódott, hogy melyik „*a kudarcos csapat*” – nagyrészt adódott ez a csapatvezető személyiségéből – amely valahogyan támogatásra szorul. Nem a csapatok egységét bontottuk azonban meg annak érdekében, hogy őket felrázó személyiségeket kapjanak.

A táborba rendszeresen és többé-kevésbé felváltva érkeztek olyan öregdiákok, régi barátok, stb. akiket „úgymond jobb híján”, a lemaradó csapatokhoz osztottunk be arra az egy-két napra, amíg a táborban voltak. Az a csapat, amelyik új embert kapott (általában a fent említett kudarcos csapat, de ritkábban bármelyik éppen rosszabbul álló, vagy rosszabb passzban lévő csapat) egészen újjá tudott születni, újabb lendületet kapott a további munkához, és valóban képes volt egy-egy feladatban kimagasló sikereket elérni.

Kézenfekvő, és a differenciált bánásmód pedagógiai módszere lenne az is, hogy a kudarcos csapat más feladatot kap, mint a többiek, amelyben sikerélményhez tud jutni. Tapasztalatom szerint azonban nem a feladattal, vagy a feladattal kapcsolatos adottságaikkal van a probléma ilyen esetekben, hanem kizárólag a kezdeti kudarcélmény rossz benyomása az, ami hátráltatja őket, csak ezen kell valamiféle módon átlendíteni őket. A kiegyenlítés nem is a legjobb szó megoldási módszerünkre, mert valójában nem a feladatvégzési teljesítményüket javítjuk vele, hanem motivációban, hozzáállásban lökünk egyet a csapaton egy megfelelő ember ideiglenes bevonásával.

Az idegenvezetésre történő leghosszabb, szálláson biztosított felkészülési idő során magam látogattam meg, rászorultságuktól függően hosszabb-rövidebb időkre a csapatokat. Tényleg hihetetlen volt, hogy néhányuknak egy kis lökés, másoknak egy kicsit több nógatas kellett, de végül mindenkinél el lehetett érni azt a hihetetlen innovativitást és lelkesedést, amivel szárnyalni tudtak az újabb és újabb ötletek kitalálásában és megvalósításában. Hamarosan mindegyikőjük úgy érezte, hogy ők tudják a legjobb idegenvezetést kitalálni.

És mindehhez, csak egy kis lökés kellett.

Így mégis voltak mozgó emberek. Ehhez viszont az kellett, hogy sok olyan személy jöjjön el a táborba, akik eleve mobil emberként csöppennek bele a tábor folyamatába. Ebben szerencsénk volt.

Ugyanakkor úgy érzem, hogy szükségünk is volt erre a szerencsére, mivel nem fordítottunk (most sem) elég időt a csapatok megalkotására. A csoportalakítás olyan alapvető kerete a tábori programoknak, amibe érdemes sok energiát fektetni, mert a látszólagos sikeresség mögött, könnyen előfordulhat, hogy több diákot egy kellemetlen, kudarcos élményhez juttatunk, részben a meggondolatlanságunk miatt. Nem mindig kínálóznak ilyen jó menekülőutak.

A versenyszellemről

Folytatva az előző fejezet gondolatmentét: az is igaz, hogy egy versenyszituációkból építkező tábor sikerének nem a kiegyensúlyozottság a legalapvetőbb kulcsa. A legfőbb kérdés az: milyen fényben tudjuk láttatni ezt a „versenyzés dolgot”, hogyan képeződik le a verseny komolysága, vagy ahogy mondani szokás, mennyire tűnik úgy, hogy „vére megy”.

A verseny optimális esetben mindenből kihozza a legjobbat. Persze tud motiváló lenni az is, ha például a projektek eredményeit nem hasonlítjuk össze, csak pusztán bemutatjuk egymásnak, és mindenkiét megtapsoljuk, de azt az igyekezetet nem lehet elérni, mint ami egy versenyhelyzetben születni tud.

A versenyhelyzetek szervezése mellett szól az is, hogy (különösen is a nyugati társadalmakban) a felnőtt mindennapokban nincs élet, nincs munka versenyzés nélkül. Nem azt jelenti, hogy akkor minél előbb bele kell dobni a mélyvízbe a gyerekeket, hanem pont arról, hogy meg kell tanítani őket versenyezni, kezelni a versenyhelyzeteket, és kezelni a kudarcélményeket.

És ez a lényeg, hogy érezzék azt, hogy ha nem én vagyok a *legjobb*, attól még *jó* vagyok, ha most kudarcot élek meg, az nem kell, hogy padlóra küldjön, és attól még bármikor lehetek én is a legjobb. Fel kell ismertetni, hogy életünk versenyhelyzetei általában nem vérre mennek, és ki lehet békülni azzal, hogy nem lehetünk *mindig* győztesek, viszont bizonyos dolgokban *akármikor* lehetünk azok.

Ezt az üzenetet kell átadnunk, ezt kell megtanítanunk a tábori versenyeztetéssel, és én úgy vélem, hogy ez elég jól sikerült is. Persze oka ennek az, hogy a „mozgó emberek” módszerével, és a feladatpontszámok egyre növekvő súlyával, valóban mindig adtunk esélyt és motivációt minden csapatnak, így „könnyített pályán” gyakorolhatták a helyes versenyzői viselkedés elsajátítását. Hogy nem egymás ellen, hanem egymás mellett (esetlegesen egymásért) jó versenyezni

2. kép
Versenyfutás az utolsó előtti (!) helyért a rajzváltón

Így lesz egy átütőbb sikerélmény a jól kialakított versenyhelyzet mindenki számára. Attól, hogy a kudarcot lehet rosszul is megélni, nem szabad a sarokba dobni a versenyeztetés módszerét teljes egészében. Ne öntsük ki a gyereket a fürdővízzel!

4.1.7 A népművészetről és hagyományőrzésről

Táborainkban az elmúlt években egyre hangsúlyosabb szerepet kap a népművészet, a népi kultúra, a hagyományos kézművesség közvetítése. Kérdés, hogy ez csak egyfajta „extra”, színesítése a programnak, vagy pedig tekinthető a környezeti nevelés koncepciójának szerves részeként.

A válasz egyértelműen az utóbbi. Hiszen a hagyományos életmódra hangsúlyosan jellemző egyfajta „tudattalan környezettudatosság”. A hagyományban élők (akik mostanra már gyakorlatilag eltűntek) szerves, és magától értetődő kapcsolatban éltek környezetükkel. Nem szabad ezt a létmódot idealizálni, hiszen számos hátulütője is van ennek az életformának, de az mindenképpen igaz, hogy mi, ha megismerkedünk a régiségben élők életmódjával, szokásaival, látjuk, hogy milyen eszközöket hogyan készítettek, akkor megismerkedünk azzal is, hogy hogyan álltak ők kapcsolatban környezetükkel. Egy hagyományos batikmódszerrel megfestett zászló (pénteki program), egy vízimalom építése (mely sajnos elmaradt a táborból) mind ablakokat jelentenek ennek a viszonyoknak ismeretére.

3. kép

Nemezelt lapok a 2006-os természetbúvár táborban

Ugyanakkor nagyon fontos, hogy nagy szükség van a hagyománynak nem csak és nem elsősorban az ismeretére, hanem leginkább az átélésére. E kézműves technikák elsajátítása közben, de még hangsúlyosabban, a hagyományhoz egy más oldalról kapcsolódva: a népdalok éneklésében, a néptánc művelésében, az átélés, újraélés megtapasztalása által közvetlen kapcsolatba kerülhetünk egy környezetre, illetve természetre érzékeny életmóddal.

Nem könnyű ezt hitelesen közvetíteni, és nem garantált, hogy a diákokat megfogják a népi kultúra értékei. A táborban azonban azt láthattuk, hogy meg lehet valósítani. Igaz, hogy ilyen rövid távon nem igazolhatjuk azt, hogy a hagyományok megélése környezettudatos szemlélethez vezet, de az egyértelmű volt, hogy a hagyományok újraélhetők.

Az, ahogy a táborozók péntek este kártyaszövéssel elfoglalva, vagy a kirándulások közben, a tűző napon gyalogolva, órákon át „maguktól” népdalokat énekeltek, illetve az a lelkesedés, amivel részt vettek a táncban, nagyon alapvető tapasztalat volt. Azt láthattuk, amire joggal alkalmazható a *revival jelenség* újszerű terminusa.

4.1.8 A show-élményről

Civilizációs környezetünk meglehetősen ingergazdag. Rövid alkalmazkodási idő után igényeljük is ezt az ingergazdagságot. Ma már általában a legpasszívabb kikapcsolódás (pl. egy látványos film nézése) is ingerek özönével áraszt el minket, s így azok a dolgok, amelyek kevesebb impulzust gyakorolnak ránk, azok nem is érdekelnek, figyelmen kívül hagyjuk őket.

Az a véleményem, hogy manapság egy pedagógus, ha nem tud látványosságokat, élményt nyújtani, akkor módszerei halottak, csekély eredményt tud elérni (különösen, ha tekintélyét sem tudja valamilyen módon megszilárdítani). A mai diákok nem akarnak, és valószínűleg nem is tudnak csak azért figyelni, mert valami kötelező, hanem csak azért ha valami kiemelkedően érdekfeszítő.

Egy fakultatív program szervezésénél ezt még inkább szem előtt kell tartanunk. A mai internetes tevékenységekkel, videojátékokkal nehéz felvenni a versenyt, pont a fenti okok miatt. Ezért táborunk programjának változatosnak, látványosnak, ingerekben bővelkedőnek kell lennie, és minél inkább mellőzni kell mindazon kellékeket és eszköztárat, ami egy iskola sivár környezetét idézi fel számunkra. Mellőzni kell például a szájbarágós, „favágó” gyakorlatokat, a mederben terelt tevékenységeket (pl. munkalapok), stb. (lásd bővebben a tervezettségéről szóló fejezetet).

A digitális eszközök egy természetbúvár táborból alapértelmezésben és magától értetődően száműzöttek (pedig ezen eszközök bevonásán érdemes lenne elgondolkodni). Egy csatát tehát már elveszítettünk az ingerfalókkal szemben. Minden lehetőséget meg kell ragadnunk, hogy más pontokon megnyerjük a „háborút”. Minden alkalmat ki kell használni, hogy a természeti értékek minden érzékszervvel befogadható szépségének „TELJES” átélését elősegítsük, a gyerekek figyelmét irányítsuk, érzelmi kötődésüket kialakítsuk. Láttassuk, hogy mindaz, amit a természetben átélnek, valahol igazibb bármilyen más ingergazdagságnál. Ahogy a vicc mondja: „Ez az élet elég gagyi játék, de a grafikája nagyon ott van.”

Jól mutatja a táborok iránti érdeklődés azt, hogy nehéz felvenni a versenyt a digitális kor ingereivel, ugyanakkor azt is, hogy lehetséges. Egy tanár ismerősöm éveken át szervezett iskolájukban hétvégi kirándulásokat, vándortáborokat. A program nem volt „túlbonyolítva”, semmi különösből nem állt, csak együtt túrázásból, sátrazásból. A tizenöt évvel ezelőtti töretlennek tűnő lelkesedés lassan alábbhagyott, az elmúlt pár évben már egyáltalán nincsen érdeklődés. A „puszta” kirándulás élménye nem elég erős ahhoz, hogy vonzza a diákokat. Hasonlóképpen a mi gimnáziumunkban is, azok a táborok, amelyeknek fő profilja a túrázás, vesztettek népszerűségükből, de azért (valószínűleg nagy részben az egyéb, színesítő programoknak köszönhetően) valamennyi közönség maradt.

Egy ilyen természetbúvár táborban pedig minden egyéb, természetben megvalósított programnál magasabb jelentkezőt tapasztalunk, holott nem gondolom, hogy bármilyen más szempontból (pl. fárasztóság, szállás minősége, akármi...) jelentősen különbözne a többi hasonló tábortól.

Nyilvánvalóan az érdeklődésben megmutatkozó különbségek magyarázata igen összetett, de az okok között biztosan megtaláljuk azt, hogy egy ilyen természetbúvár táborban több, színesebb, gazdagabb élménykörnyezetben találják magukat a diákok, mint bármelyik hasonlóban. Fontos ezt mindig szem előtt tartani.

4.1.9 A „zsongárkodásról”

Nekem megtetszett, át is vettem hát Lehoczky János terminusát. A zsongárkodás az ő szóhasználatában a projektmódszert jelenti. A fenti, szervezésről szóló fejezet tanulságai fényében is nyilvánvaló, hogy egy ilyen tábor fő módszerül a projektmódszer szolgál (HORTOBÁGYI 43-45.o.). Nincs motiválőbb a célvezéreltségénél és annál, hogy a feladat végrehajtásában valóban szabad kezet kapnak. Többé vagy kevésbé mindegyik tevékenység tekinthető projektmódszernek, de leginkább a tábor középpontba állított és legfontosabb feladata: az idegenvezetés. Sajnos (én úgy gondolom) nem készítettük eléggé elő, és nem szenteltünk a végén sem elég figyelmet ennek a programnak még így sem (hogy félig-meddig e körül forgott a tábor), ami természetesen nem jó. De ugyanakkor mindenféle aggodalmam, vagy nemtetszésem ellenére, felkészületlenségüket semmibe véve, a csapatok kiválóan vették a projekt végrehajtásának akadályát. Kezdve a határozókönyvek használatától egészen az ismeretek összefüggéseibe rendezéséig, mindent meg tudtak oldani maguktól, az önállóság, a kreativitásigény és a humoros megvalósíthatóság húzóereje segítségével.

Itt valóban látható volt: a zsongárkodás a pedagógiai módszerek nagyágyúja.

4.1.10 A fizikai terhelésről

A kirándulás, kerékpározás a természetben alapvetően a környezeti nevelés szolgálatában áll, úgy mint a természeti környezetben megvalósuló, ahhoz kapcsolódó, az iránti elkötelezettséget, érzelmi viszonyulást kialakító program.

Ugyanakkor a környezeti nevelést egy másik aspektusában is támogatja, nevezetesen a testkultúrához kapcsolódó összetevőiben (LEHOCZKY (1999), 18.o.), s ez már elvezet minket ahhoz a táborszervezési, programtervezési kérdéshez: Ha van kirándulás, kerékpározás (márpedig hogyan lenne), akkor mekkora távolság, milyen terepnehézség, satöbbi alkalmas, kívánatos.

Természetesen, mint minden hasonló kérdésben, itt is egy középút az üdvös, kérdés azonban, hogy melyik középút. Úgy gondolom, sokan nem mernék kockáztatni azt, hogy nagyobb túrákat tervezzenek, meredekebb kaptatókat, nehezebben járható sziklás terepet válasszanak célpontként. Nekünk azonban az a véleményünk, és a táborban is megerősítéseket kaptunk ebben, hogy „teher alatt nő a pálma”. Hasonlóan a versenyeztetés kérdésköréhez, itt is a biztonságosabb megoldás a könnyű, biztos sikerrel kecsegtető túrák szervezése. De ha az a célunk, hogy valóban maradandó élményeket szerezzünk, kötődést alakítsunk ki túrákhoz való vonzódás révén a természeti környezethez, abban sokat jelent az, ha kihívások elé állítjuk

4. kép

A tábor legfiatalabb és legambíciózusabb résztvevője

a diákokat, ha nagyobb küzdelmekből tudnak győztesen kikerülni. Óva intenek mindenkit az „eszetlen” teljesítménytúrázástól (tábor keretében legalábbis), mi is tartózkodtunk a túlzásoktól: például látva a társaság fáradtsági szintjét, a lehetőség felajánlásaig sem jutott el az éjszakai kerékpártúra. Máskor viszont az, hogy néha vannak olyan helyzetek, amiben „megmutathatják”, az nagyon sokat adhat a gyerekeknek.

Jó példa erre a táborban a szombat délutáni kis biciklitúra. Önmagában az egész kicsit komolytalannak is nevezhető: eltekertünk Fenyőfőre (5km), majd egy kb. 500-1000 m-en behajtottunk a homokos

fenyvesbe egy erdészeti úton. A homokos terep biciklivel gyakorlatilag járhatatlan volt, a kerekek elsüllyedtek, többször le kellett szállni a nyeregből. Itt jött A.P. részéről a (teljesen indokolatlannak tűnő) kérdés: ki szeretne a kétszer olyan hosszú és háromszor olyan bozotos, de ugyanilyen homokos úton visszatekerni Fenyőfőre? Meg tudta úgy kérdezni, hogy kb. a társaság felének kedve támadt hozzá, és valóban arrafelé is tértek vissza. Értelmetlen erőlködésnek tűnt, de mégsem. Ők nem úgy tértek vissza a táborba, hogy „elkarikáztunk a szomszéd faluba”, hanem úgy, hogy egy „durvát terepbringáztunk”. Nagy különbség!

Ugyanakkor fontos: volt választási lehetőség. Nemcsak túlzasokba nem szabad esni, hanem nagyon fontos a differenciáció is. (Persze, melyik pedagógiai helyzetben nem az?) Teret kell adnunk a küzdelemre, de a menekülőutakat is biztosítani kell, és úgy kell biztosítani, hogy ne menekülőútnak, hanem „dicsőséges visszavonulásnak”, egy teljes értékű választási lehetőségnek tűnjön fel.

Ebben a táborban nem volt egész napos túra, de amikor szokott lenni, mindig Bors vezeti a nagytúrát, István a kistúrát. István zseniálisan el tudja érní, hogy a kisebb túrát teljesítők úgy érezzék a nap végére, hogy sokkal jobban jártak, nagyobb eredményt értek el, „keményebbek voltak”, mint a nagytúrázók. Például valamilyen trükkös módon megelőzik őket a csúcshódításban, vagy olyan játékokat játszanak útközben, ami nagyot dob a hangulaton, stb.

Másik példa a „dicsőséges visszavonulásra”: A hazaúton, mint fentebb olvasható, Vinyéről kerékpárral közlekedtünk egészen Veszprémig. Volt, akinek ez nehézséget okozott, és olyan is volt, aki már az elején rosszul lett, és autóval kellett Veszprémbe szállítani. Ez lehetett (vagy lehetett volna) számára egy kellemetlen kudarcélmény is, de úgy gondolom, hogy nem volt az. Ezt önmagában nem bizonyítja, de megerősíti, hogy az őszi túratáborra való jelentkezésben az elsők között volt. Úgy vélem sikerült olyan módon, olyan támogató attitűddel kezelni ezt a helyzetet, hogy nem okozott benne sem „lelki sérülést”, a „kockázatosan” megterhelő táborprogramunk.

4.1.11 A becsületjátékról

A környezeti nevelés olyan szerteágazó dolog, hogy gyakorlatilag bármilyen etikai nevelés, ha közvetetten is, de részévé válik. Ebben a tárgykörben egy kiemelésre méltó téma a becsületjátékok kérdésköre.

A táborban, a játékok jelentős részében, meghatározott szabályok szerint, de a csaptok gyakorlatilag önmagukat értékelik, illetve önmaguk bírói. Egyik példa erre, hogy a torpedóban (hétfői nap), illetve a képvetítő vetélkedőben (szerdai nap) a csapatok, illetve

párok saját maguknak vezetik a pontszámaikat, és a végén „bemondásos” alapon születik meg a sorrend. Másik példa a rajzváltó (több nap volt, de leírása a keddi napnál olvasható). Ennek során bármelyik csapat csinálhatja úgy, mintha már kitalálták volna a megoldást, és úgy kéri a következő feladványt, ezt semmilyen módon nem ellenőrzi a játékvezető.

Mégsem merült föl egyszer sem, hogy hogyan szűrjük ki a csalókat, hogyan lehet „átverni a rendszert”, még poénkodás szintjén sem. Magától értetődő volt az, hogy mindenki becsületesen játszik, anélkül, hogy erről egyetlen szó is esne. „Ott volt a levegőben” a szabálykövetés mindenkre vonatkozó természetes érvényessége.

Tökéletes modellje ez a környezettudatos életnek. Ott sincs semmilyen következménye annak, ha csaló stratégiát folytat bárki. (Persze egy bizonyos szintig, de eléggé magas szintig.) Az, hogy felismerem és tiszteletben tartom-e a környezeti terhelés csökkentését a saját életemen keresztül, az kizárólag az én személyes belátásomon múlik.

A környezettudatos élet becsületjáték.

4.1.12 A szervező csapatról

A szervező csapatról már fentebb írtam pár sort, de részben megismételve, részben kiegészítve a fentebb elhangzottakat leszögezném, hogy a tábor nemcsak sikerességében, de nevelő erejében is sokat köszönhet a szervező csapat összetételének.

Részben az az ideális munkamegosztás nagyon fontos, ahogy a szervezők együttműködtek. Mindenki azt csinálja, amihez a legjobban ért, amit a legjobban szeret,

5. kép

A szervezők. Jobbról balra: Sz.D., Sz. B., A. I., M. Zs., N. K., F. J., S. M., a szerző

ugyanakkor kommunikálni tud a többi feladatról a többi szervezővel is. Az elképzeléseink a jó tábor konkrét megvalósításáról nagyon hasonlóak, de ritka véleménykülönbség esetén is könnyen jutunk kompromisszumra.

Mindennek azonban nemcsak praktikus előnyei vannak. Az, ahogy a tábor vezetői „bánnak” egymással, az termeti meg az egész tábor alaphangulatát és példaként szolgál minden résztvevő számára. Az összetartó, és hatékony szervezői munka, a baráti hozzáállás, összetartó, és hatékony munkához vezet a diákok részéről is, és a baráti viszonyok kialakításának kedvez.

4.2 A célok és előfeltevések vizsgálata

4.2.1 A kitűzött célok érvényesülése:

Az alábbiakban tételesen áttekintjük, hogy a 2012-es évi előzetes tervezés során kitűzött célokat mennyire sikerült megvalósítani a tábor folyamán.

1. *A csoportban, közösségben tartalmasan eltöltött idő örömeinek, facilitáló szerepének megéreztetése. A „tartalmasság” igénylésére és megvalósítására való képesség kialakítása.*

A programok csoportokat alakítva, közösségben zajlottak. A program változatos, sokszínű, tartalmas volt, tehát a lehetőség megvolt a „tartalmasság” igényének és a megvalósítására való képesség kialakításának.

Azt, hogy ez mennyiben történt meg valóban, arra utal az, hogy a diákok szívesen alkottak csapatokat, a fakultatív programokon nagy volt a részvételi arány. Fontos momentum, hogy a szabadidőt is aktív tevékenységekkel, sportolással, társasjátékokkal töltötték el.

2. *A csoportos feladatvégzés, tanulás örömteliségének, sikerességének megmutatása.*

Bár a csoportos feladatvégzés öröme, hatékonysága megmutatkozott, úgy vélem, az ismeretszerzés élménye nem tudott önálló motiváló erővé válni, ezt a célt tehát nem tekinthetjük teljes egészében megvalósultnak.

3. *Egymás segítségének, a másik ötleteire, szempontjaira való fogékonyság kialakítása*

A csoportmunka, mint szervezési mód alkalmas terep ennek kialakítására. Természetesen „magától” nem fog a fenti cél megvalósulni. Az, hogy többé-kevésbé sikerült olyan értékek közvetítése, amelyek gyümölcseként ez megvalósult, azt a csapatok idegenvezetői, kliprendezői tevékenységébe való bekapcsolódásomkor

tapasztaltam. Egymás véleményét, ötleteit meghallgatták, tiszteltben tartották, és így egy termékeny brainstorming keretében születtek meg az előadások.

4. *A természeti szépségekre való fogékonyság kialakítása. A természethez való ragaszkodás megalapozása*

Programjaink túlnyomó többsége ennek a célnak alárendelve valósult meg. Eredményessége azonban csak hosszú távon vizsgálható.

5. *A környezettudatosság felébresztése, a természeti értékek emberi szemszögből nézve közvetett és közvetlen fontosságának megértetése.*

Rejtett, indirekt módon, értelemszerűen erről (is) szólt a tábor, de elsősorban megszerettetésről volt szó. Úgy vélem, a természeti értékek fontosságát lehetne explicitebb módon közvetíteni a legközelebbi táborban.

6. *Az élővilág sokszínűségének (nem lexikális!) bemutatása. (Ez részben a fenti két célt is szolgálja.)*

A kirándulások során ad hoc módon, illetve a forgószínpad rendszerű programban módszeresen is megvalósult. Láthatták, hogy egy egészen kis területen, akár hegyi patakban, akár kaszálón milyen váratlanul nagy diverzitással találkozunk.

7. *Biológiai ismeretek közvetítése. (Szigorúan és határozottan alárendelve a fenti három célnak.)*

Bár a fenti célok megvalósítása során valamelyest közvetítettünk biológiai ismerteket is, azért hangsúlyosan érezhető volt a célban is megfogalmazott alárendeltség. Mindez tehát a kitűzött célnak megfelelő, de talán egy kicsit lehetne növelni a táborok ismeretanyagát (csak óvatosan, megtartva a fenti három cél primátusát).

8. *Csoportos, és önálló, szakmai segítséget nélkülöző megismerési készségek kialakítása.*

Elsősorban is a tábor központi programjában, az idegenvezetésre való felkészülés során valósult meg. A diákok magukra maradtak, mégis sikeresen leírták a területük élővilágát és sikeresen mutatták be azt.

9. *A mozgás, az aktív életvitel értékességének, fontosságának és élvezetességének hangsúlyozása.*

Kerékpáros és gyalogos túráinkon, továbbá a tájékozódási versenyen kiemelten, a „nehezebb utat” választottuk. Ezek a programok megterhelők voltak, de úgy megvalósítva, hogy kedvvel, motiváltan és élvezettel vegyenek részt rajta a diákok.

Ezen kívül a „csendespihenők” sokak számára, továbbá a vasárnapi nap nagy része sportprogramokkal telt, melyben (megközelítőleg) mindenki örömmel vett részt.

10. Az alkotás örömeinek megéreztetése. A használati tárgy készítés lehetőségeinek kínálása praktikus ismeretként, örömteli, produktív tevékenységként. (És alternatívaként a fogyasztói társadalom értékrendjével szemben.)

A zászlófestésben a többség, a szalagszövésben sokan örömmel vettek részt, s ezekben a programokban valamelyest érvényesült ez a cél. Sajnos a használati tárgyak vagy praktikus célt szolgáló eszközök modelljeinek készítése (nemezelés, vízimalom, kotkodakészítés), a korábbi természetbúvár táborhoz képest (2009) kicsit háttérbe szorult, részben idő hiányában, részben technikai okokból.

11. Népművészeti értékek bemutatása, a néphagyomány tiszteletének megalapozása.

Nemcsak bemutatása, de megszerettetése is megtörtént ezen értékeknek, a népdalok rendszeres éneklése, a táncházon való lelkes részvétel során.

12. Nyelvi (és logikai) intelligencia fejlesztése, bizonyos gondolkodási módok, készségek elsajátíttatása.

(Kicsit homályos célkitűzést eredményez, a „bizonyos gondolkodási mód” kifejezés. De aki ismeri A.P.-t, vagy e sorok szerzőjét, az bizonyosan érti, miféle kvízfejtési gondolati stratégiákat kell ezen érteni).

A vetélkedők igényes, ötletes, nagy szellemi aktivitást igénylő feladatai során bizonynyal fejlődtek ezek a készségek. Ez már csak abból is látható, hogy a rutinos, régi táborozók, életkoruktól szinte függetlenül sikeresebbek ezekben a játékokban.

13. Kreativitás és humor fejlesztése.

A vetélkedők, a táborszervezők közlésmódja, stb. hatottak ebbe az irányba. Azt, hogy a tábor folyamán fejlődött-e, persze nehéz megállapítani, de hogy gyakorolták (ez által minden bizonynyal fejlesztették is) ezen készségeiket, az leginkább az idegenvezetések, illetve a népdal-klipek színvonalában egyértelműen megmutatkozik.

6. kép
A zsandárok megmotozzák a Tisza-parti marhatolvajt

Összességében elmondhatjuk, hogy kitűzött céljaink többé-vagy kevésbé mind megvalósultak. Néhány cél (4., 6., 9.) bár nem maradt figyelmen kívül, kicsit kevesebb hangsúlyt kapott a tervezettnél, ezen célok teljes megvalósításával a jövőben lehet fejleszteni a táborokat.

4.2.2 A hipotézisek vizsgálata

Alábbiakban a programok eddig megtörtént bemutatásának és elemzésének fényében elvégezzük hipotéziseink vizsgálatát.

- 1. A fakultatív rendezvények tevékenységei hatékonyak, a résztvevő tanulók szabadságélménye meghatározó abban, hogy mennyire lelkesen, aktívan vesznek részt, illetve hogy az átélt élmények mennyire hagynak mély nyomot bennük*

A produktumok színvonalából, illetve a résztvevők viselkedéséből az a következtetést vonhatjuk le, hogy a feltételezés igaz. Kiemeltebben látszott ez abban, hogy ha iskolai feladatok kötöttségét idéző volt a program, legalább kis mértékben, akkor volt egy-két gyerek, akinek csökkent valamelyest az aktivitása (pl. „forgószínpados” programok). Egy szabadabb keretek között megvalósuló program (pl. idegenvezetés) viszont kivétel nélkül mindenkit motivált.

2. *Ha nem kifejezetten egy osztály összekovácsolása a cél, akkor egy tábor a teljes gimnáziumi korosztály számára érdemes szervezni. Ez egyrészt lehetővé teszi az osztályban perifériára szorult tanulók számára, hogy kapcsolatokat építhessenek, másrészt a „nagyok” példamutató és csoportszervező ereje mindenfajta pedagógusi nevelő erőnél erősebb tud lenni, és ha mindig minden korosztály képviseltetni magát, a szokások, hagyományok és értékek fennmaradása a felnövekvő korosztályok által „magától” biztosított.*

A csoportalakításról szóló fejezetben ismertetett nehézségek ellenére, a kialakuló csapatokban megtörtént mindaz, amit ebben a hipotézisben feltételeztünk. A csapatvezetők példája meghatározó húzóerő volt a feladatok hatékony és élményszerű teljesítésében, a táborban résztvevők pozitív attitűdjének kialakításában. Továbbá a csapatkapitányok el tudták érni a „nehéz esetek” integrálását is. Legjobban ezt a főzőverseny során figyelhettük meg. A csapatok, esetlegesen belső feszültségektől nem egészen mentes kezdetből kiindulva, de a csapatvezetők naiv pedagógiai tevékenységének következtében egy hatékonyan együttműködő, egymásra nyitott, empátikus közegként működtek együtt egy feladat végrehajtásában (vö. TOMPA (2004), 6.o.).

7. kép
Szervezett csapatmunka a főzőversenyen

3. *A tábor helyszínére legalkalmasabb egy lakott településtől lehetőleg távol eső, erdőhöz, természethez közeli helyet választani, hogy a résztvevőknek valóban ne legyen más választása, mint önkéntelenül is közvetlen kapcsolatba kerülni a természeti környezettel, és a civilizációs hatásokat, ezt a természet érzékelését zavaró zajt minél inkább hátrahagyni.*

A helyszín e hipotézisben megfogalmazott előnye, a korábbi táborokkal szembeni kontrasztban érezhető valamelyest. Szervezési szempontból előnyös volt az, hogy gyakorlatilag bármilyen irányba kilépve a szállásról a programok megvalósítására alkalmas területre érkezünk. Az önálló feladatokban könnyebben szabadon engedhetők voltak a diákok, és a „boltba mászkálást” sem kellett szabályozni, mivel a lehetőségük sem igen volt rá.

Azonban az, hogy ezeken túl a természeti környezet a szellemiségre milyen hatást tett, az csak jóval mélyebb vizsgálatokkal lenne talán megállapítható.

4. *A tábori program zsúfoltsága jó. Előnyös, ha a teljesen szabadon eltöltött idő kevés. Ez megfelelő programok esetén nem teher a gyerekek számára, hanem éppen ellenkezőleg: kulcsa az élvezetes tábori tevékenységek biztosításának.*

Érdeemes lett volna ezzel kapcsolatban egy attitűdvizsgálat elkészítése, hiszen más munkákban e módon megerősítést nyert a fenti hipotézis (OLÁHNÉ NÁDASDI (2003), 37.o.). Az azonban e nélkül is látható volt, hogy a számos programon örömmel és lelkesedéssel vettek részt, nem volt zúgolódás, hogy miért kell ide vagy oda menni, ezt vagy azt csinálni. Továbbá a programbőség (vagy más) megelőzött olyan fegyelmezetlenségeket, amelyekre különösen is a kisgimnazista korosztály hajlamos, az üresjáratok unalmában. (Volt erre példa a 2009-es táborban.)

5. *A verseny, az esetleges konfliktusok megelőzésével, illetve helyes kezelésével szükséges és ajánlott része a programoknak, mely növeli a tevékenységek színvonalát. A vesztesek kudarcélménye megelőzhető, illetve orvosolható.*

Erről a kérdésről részletesen írtam a versenyszellemről szóló elemző fejezetben. Feltételezésünkben megerősödtünk a tábor folyamán, a versenyek motiválták a diákokat és konfliktusok, összecsapások, nagy kétségbeesések nélkül zajlottak le.

6. *Ha körültekintően és differenciáltan, ámde alaposan leterheljük a gyerekeket szellemileg és fizikailag egyaránt, az sikerélményt, pozitív élményeket hoz, és kialakítja az igényt az aktív életvitelre, a testmozgás szeretetére nevel.*

Szintén bőven tárgyalt kérdés a fizikai terhelésről szóló fejezetben. A résztvevők igényelték a plusz kihívásokat, a fizikai nehézségek általában motiválták őket, a szabadidők nagy részét sportprogramokkal töltötték.

7. *A programok lebonyolításában nagy teret kell adni a spontaneitásnak. Minimális, de alkalmas keret biztosítása esetén a természeti helyszín önmagában rengeteg megragadható lehetőséget kínál, melyek spontaneitásban rejlő erejével a legjobban megtervezett program sem tud versenyezni.*

Részletesen a spontaneitásról szóló fejezetben olvasható: a kirándulások során a programok szövegesen szinte megjeleníthetetlen változatossága volt jellemző, mely gyakorlatilag osztatlan figyelmet vonzott a diákok részéről.

8. *A természetbúvár táborok alkalmasak arra, hogy a kiadott feladatok – kis túlzással mondván – ne legyenek didaktikusak. A célvezérelt, „alulhatározott” feladatok sokkal élvezetesebb munkafolyamatot, kreatívabb végeredményt szülnek.*

Az idegenvezetés megtervezésében, illetve a főzőversenyben kiemelten érezhető volt: a korlátok hiánya által a gyerekek szárnyaltak az ötletek kitalálásában és megvalósításában (ld. bővebben a spontaneitásról szóló fejezetet).

9. *A környezeti nevelést szolgálhatják a természetben megvalósuló, de a természeti környezethez nem módszeresen kapcsolódó programok, úgymint: túrák, számháború, tájékozódási verseny, kézműves programok, táncház.*

Az, hogy ezek mennyiben szolgálják valóban a környezeti nevelést, arról csak eszmefuttatások során kaphatunk valamelyest világosabb képet (ld. a népművészetről és a hagyományőrzésről szóló, illetve az ismeretek és az érzelmi viszonyulásról szóló fejezeteket). A testkultúrával összefüggő sporttevékenységek környezeti nevelési tartalmát LEHOCZKY JÁNOS (1999, 18.o.) is megerősíti.

Hogy ezek az elméletek a gyakorlatban mennyire igazolódnak, arról csak hosszú körütekintő kutatások során győződhetnénk meg

10. *A 7-9. pontokban megfogalmazott sajátosságok alkalmasak a későbbi önállóság kialakítására. Az idősebb korosztályoknál szabadidejük eltöltésében a természetközeli programok önálló szervezésének igénye és lehetősége is felmerül, maguk fogják keresni és megvalósítani ezeket a programokat.*

Erről személyes, és az ismerősi körben tapasztalt benyomások során igen, de a tábor folyamán értelemszerűen nem volt alkalmunk meggyőződni. További kutatásra érdemes feltételezés.

4.3 Táborunk helyzete a magyarországi programkínálatban

A természetbúvár táborok szervezése nem példa nélküli a magyar gyakorlatban (ld. *Irodalomjegyzék*), de a mi táborunk, bevezetőben megfogalmazott „közöttisége”, különösen a középiskolai gyakorlatban nem általános. Éppen az a jó értelmű kétarcúság, melynek előnyeit fentebb részleteztem, marad ki, amikor vagy valamilyen módszeresen természetvizsgáló tábor, vagy erdei iskolai program kerül megrendezésre, vagy kimarad a szakmai rész, és kizárólag élményszerzési funkciók maradnak meg.

Célunk tehát, hogy (a *Süni táborok* gyakorlatából kiinduló) a természetbúvár táborszervezési vonalat középiskolai programmá adaptáljuk, ami lehetővé teszi az oktatási-nevelési tartalmak körültekintőbb egyeztetését a közoktatás tanterveivel, másrészt hozzákapcsolódva a közoktatási gyakorlathoz, több gyerek és fiatal számára ad közvetlenebb lehetőséget a környezeti nevelési tartalmak befogadására.

5. További célkitűzések

5.1 Programtervezési, megvalósítási célkitűzések

A tábor megvalósuló programjában voltak hiányosságok a tervezetthez képest is, illetve azóta is felmerültek fejlesztendő területek. Tekintsük át ezeket!

Bár a 2012-es tervben hangsúlyt kapott a csoportalakítás kérdésköre, hiszen a környezeti nevelésben a csoportokban való együttműködő tevékenység kiemelten fontos (PALMER (1998)). Mégis a gyakorlatban nem volt eléggé átgondolt a csapatok összetételének kialakítása. A jövőben ez alaposabb tervezést igényel. (Érkezett ilyen visszajelzés diákok részéről is.)

A környezeti nevelésben módszeresen szerepet játszó programok egymásra építettsége lehetne hangsúlyosabb. Értelemszerű például, hogy a forgószínpad program meg kell előzze az idegenvezetési terepek kiosztását, de ennél több is szükséges: lehetnének több tekintettel arra, hogy a forgószínpad során jobban fejlesszük az idegenvezetés megtervezéséhez szükséges kompetenciákat (pl. határozókönyvek használata). Ugyanennél a példánál maradva, az idegenvezetések alkalmas részeinek az egész tábor előtti bemutatása (mely bár előzetesen tervezve volt, mégsem valósult meg) a tábori élmények közössé tételén, szinkronizálásán túl, az ismeretek terjesztésének és beépülésének céljául is szolgálna.

Bár az ismeretek másodlagossága mellett tettük le a voksunkat, kicsit talán a kelleténél jobban háttérbe szorult a biológiai (és más természettudományos) illetve természetvédelmi

ismeretek közvetítése. A biológiai tudás átadása nem is feltétlenül a környezeti nevelés érdekében volna szükséges, egyszerűen csak a helyzet adta lehetőség kihasználása miatt volna praktikus ezeket az ismereteket az iskolai környezetben nem megvalósítható, közvetlen módon átadni. A természetvédelmi kérdések helyszíni aktualitása pedig olyan, feltehetőleg a diákok számára is érdekfeszítő tudásanyag bemutatására ad lehetőséget, amely stabil alapja lehet egy későbbi, környezettudatos gondolkodás kialakításának. Egy-egy helyzet kínálta egyszerű ismeret az erdőgazdálkodásról, vagy a vízminőség vizsgálatáról, a gyerekek számára is jó példaként szolgálhat sok, kritikusan szemlélendő jelenségre, mely a mai ember természethez való viszonyában megfigyelhető.

Érdemes gondolkodni azon, hogy hosszú távon egyre inkább szükségessé válhat digitális eszközök, illetve a média bevonása a tábori eszköztárba. Mivel a természeti környezetet háttérbe szorítják, óvatosan kell behozni ezeket az eszközöket. De ami biztos, hogy ezek egyrészt kapcsolatot teremtenének a diákok mindennapi tapasztalatai, ismerős közegei és a tábori események között, másrészt valószínűleg olyan szervezési megoldásokat kínálnak fel, amelyek nagyban növelik pl. az ismertek megszerzésének, feldolgozásának hatékonyságát. Mindenképp érdemes ebben a kérdésben terveket alkotni, és óvatos próbákat tenni gyakorlati téren is. (Nyilvánvalóan kevés, ami a táborban megvalósult: pl. a projektor alkalmazása, vagy az a tény, hogy ebben az évben először volt Magyar Népmesék rajzfilm vetítése, a „tekerős” diafilmek helyett.)

5.2 Kutatási célkitűzések

Előzetes céljaink megvalósulásának és hipotéziseink teljesülésének vizsgálatában nagy előrelépést jelentene, ha szervezett módon lehetőséget biztosítanánk a diákoknak, hogy visszajelezhessenek benyomásaikkal, véleményükkel kapcsolatban. A résztvevői vélemények gyakran olyan szempontokra hívják fel a figyelmet, amire magától az ember nem is gondolt volna. (Ezt jól tudom, velem egykorúaknak szervezett táborok kapcsán, ahol ilyen véleménynyilvánításra szoktam is lehetőséget biztosítani, itt valahogy mégsem merült fel mostanáig.) Továbbá a diákok számára is bizonyára jó érzés az, ha úgy érzik, van beleszólásuk a dolgokba, ha rajtuk is múlik a tábor, és velük közösen alakítjuk ki a minél jobb programterveket. Érdemes tehát attitűdvizsgálatokat végezni a táborral kapcsolatban (és nem feltétlenül csak a résztvevők körében)!

Hosszabb távú feladat, és jóval több tervezést igényel a természetbúvár táborok „utóéletének” kutatása. Sok, nehezen megszülető, de annál érdekesebb eredménnyel kecsegtet a fentebb már részletesebben kifejtett, a táborok hosszú távú hatására vonatkozó hipotézisek

valós teljesülésének vizsgálata. Mennyiben van környezeti nevelő ereje a táboroknak? Valójában mennyire „fogant meg” mindaz, amit közvetítünk? Megtörténik-e az önállósodás: a természetben megvalósított programok autonóm szervezése, megvalósítása a résztvevők későbbi életében? Tudjuk-e „vallássá tenni” (MONROE (1994)) a természetvédelmet?

Meg tudjuk-e szeretetni mindazt, amit mi annyira szeretünk a természetben? ...Amíg nincs erre „tudományos” válaszunk, addig is bizakodva hisszük, hogy igen!

Összefoglalás

E dolgozatban egy 2013 nyarán megvalósuló természetbúvár tábor példáján tárgyaljuk egy ilyen program tervezése és megvalósítása során felmerülő szakmódszertani és pedagógiai kérdéseket.

A természetbúvár táborok során, a középiskolai korosztály számára szervezett szabadidős tevékenységekkel, elsődlegesen a természeti értékek bemutatásával, másodsorban természeti környezetben megvalósuló sporttevékenységekkel, népművészeti értékek, hagyományok közvetítésével, illetve természettudományos ismertek tanításával szeretnénk a környezeti nevelés céljait szolgálni. Keressük többek között egy ilyen tábor tervezhetőségének és tervezendőségének határait, próbáljuk megtalálni helyünket az ismeret- illetve élményközpontúság legcélszerűbb metszetében. Megvizsgáljuk a versenyeztetés, a csoportalakítás, a projektmódszer és más pedagógiai szervezési módok és módszerek relevanciáját.

Mindezek érdekében áttekintjük a tábor megtervezésének és megvalósításának folyamatát, majd ezek után a tábori események, tervek, programok kritikus elemzését végezzük el, a további fejlesztő ötletek és kutatási célkitűzések megszületésének érdekében.

Irodalomjegyzék

DÓRA ZOLTÁN (2005): Az erdei iskola lehetőségeinek pedagógiai szempontú elemzése, *ELTE, Budapest*

EPA

<http://www2.epa.gov/education/what-environmental-education>

HORTOBÁGYI KATALIN (1993): Erdei iskola, *IF Alapítvány, Budapest*

KOVÁTS-NÉMETH MÁRIA (2010): Az erdőpedagógiától a környezetpedagógiáig, *Comenius, Pécs*

KRISKA GYÖRGY (2002): Gyertek velünk erdei iskolába!, *Flaccus, Budapest*

LEAF

<http://www.fee-international.org/en/menu/programmes/leaf>

LECHOCZKY JÁNOS (1999): Iskola a természetben, avagy a környezeti nevelés gyakorlata, *Raabe Klett, Budapest*

MONROE, MARTHA C. szerk. (1994): Defining Environmental Education, *Regents of the University of Michigan*

OLÁHNÉ NÁDASDI ZSUZSA (2003): Az erdei iskola lehetőségeinek pedagógiai szempontú elemzése, *ELTE, Budapest*

PALMER, JOY (1998): A környezeti nevelés kézikönyve, *InfoGroup, Budapest*

TOMPA EDIT (2004): Az erdei iskola lehetőségeinek pedagógiai szempontú elemzése, *ELTE, Budapest*

TERMÉSZETBÚVÁR TÁBOROK:

<http://sunitabor.hu/tabor-leiras/termeszetsbuvar-tabor>

<http://www.humusz.hu/esemenyek/termeszetsbuvar-tabor/11418>

<http://www.humusz.hu/hirek/egyeb-hirek/suni-sundorgo-termeszetsbuvar-tabor-2013/11421>

<http://taborkereso.hu/tabor/641>

<http://taborkereso.hu/tabor/1702>

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt megköszöném, ha meg lehetne eléggé, Antal Istvánnak azt, hogy felnőhettem a táboraiban, és táboraiba!

Köszönöm minden szervezőnek, akik nélkül nem jöhetett volna létre egy ilyen tábor, és köszönöm a diákoknak, akik nélkül szintén nem!

Köszönöm Szokol Dávidnak és Fazekas Juditnak a fotókat!

Köszönöm Sárospataki Miklósnak a szöveg gondozását.

Köszönöm Dr. Kriska Györgynek a bátorítását a TDK-n való induláshoz, enélkül nem született volna meg ez a munka (mostanra semmiképpen)! Köszönöm a dolgozat elkészülésének gondozását!

Köszönettel tartozom továbbá bírálómnak, Dr. Karkus Zsoltnak, akinek észrevételei sokat segítettek.